

Ковальова О. В.,ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

WAYS OF IMPROVING INFORMATION PROVISION OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN MODERN REALITIES

У статті автор розглядає шляхи удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування в сучасних реаліях. Вказано, що штучний інтелект не повинен та не може приймати процесуальні рішення, однак має змогу спростити суб'єктам кримінального провадження пошук інформації, котра може стосуватись певного кримінального провадження. За умови створення людиною відповідних баз даних (наприклад, систематизація інформації, отриманої із допиту осіб, які мають відношення до конкретного кримінального правопорушення) штучний інтелект може спростити виокремлення конкретних даних, котрі вказуватимуть на взаємодію окремих фігурантів, встановити розбіжності у показах та інші обставини правопорушення. В такому контексті штучний інтелект є дуже цінним в межах інформаційного забезпечення досудового розслідування. Зазначено, що із урахуванням того, що висновки судових експертів не є обов'язковими доказами, на сьогоднішній день цінність криміналістичного забезпечення досудового розслідування значно применшується. Це не обумовлено ані теоретично, ані практично. Фактично, здебільшого, саме криміналісти та судові експерти можуть об'єктивно судити про належність доказів та їх відношення до події кримінального правопорушення. Відсутність спеціаліста під час огляду місця події частіше за все призводить до втрати значного інформативного масиву, що обумовлено відсутністю у слідчого спеціальних знань, котрі надають йому можливість своєчасно визначити на що необхідно звертати увагу. Дані, поміщені у криміналістичні бази, слідотеки тощо дозволяють розкривати кримінальні правопорушення, котрі були вчинені задовго до появи нової інформації по ним. Саме тому, криміналістичним облікам має віддаватись належна перевага. Підсумовано, що проведені дослідження дозволило виділити наступні напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування: 1) стратегічне планування процесу удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування; 2) створення відповідних програм інтеграції сучасних платформ інформаційного забезпечення досудового розслідування; 3) розгляд інформаційного забезпечення досудового розслідування як одного із способів кримінологічного та віктимологічного запобігання кримінально протиправній діяльності в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування, інформаційне забезпечення, штучний інтелект, кримінальний процес, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження.

In the article, the author considers ways to improve the information provision of pre-trial investigation in modern realities. It is indicated that artificial intelligence should not and cannot make procedural decisions, however, it is able to simplify the search for information that may relate to a certain criminal proceeding for the subjects of criminal proceedings. Provided that a person creates appropriate databases (for example, the systematization of information obtained from the interrogation of persons related to a specific criminal offense), artificial intelligence can simplify the selection of specific data that will indicate the interaction of individual participants, establish discrepancies in testimony and other circumstances of the offense. In this context, artificial intelligence is very valuable within the framework of information support of pre-trial investigation. It is noted that taking into account the fact that the conclusions of court experts are not mandatory evidence, today the value of forensic support of pre-trial investigation is significantly reduced. This is neither theoretical nor practical. In fact, for the most part, it is criminologists and forensic experts who can objectively judge the relevance of evidence and its relevance to the event of a criminal offense. The absence of a specialist during the inspection of the scene most often leads to the loss of a significant informative array, which is due to the investigator's lack of special knowledge, which gives him the opportunity to determine in a timely manner what needs to be paid attention to. Data placed in forensic databases, trace files, etc. allow to reveal criminal offenses that were committed long before the appearance of new information on them. That is why forensic records should be given due preference. It was concluded that the conducted research made it possible to identify the following areas of improvement of information provision of

pre-trial investigation: 1) strategic planning of the process of improvement of information provision of pre-trial investigation; 2) creation of appropriate programs for the integration of modern information support platforms for pre-trial investigation; 3) consideration of information provision of pre-trial investigation as one of the methods of criminological and victimological prevention of criminally illegal activities in Ukraine.

Key words: *pretrial investigation, information provision, artificial intelligence, criminal process, criminal offense, criminal proceedings.*

У сучасних реаліях удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування відіграє важливу роль, оскільки саме воно спрямовано на спрощення та пришвидшення процесу розкриття обставин кримінальних правопорушень. На жаль, наразі в нашій країні майже відсутні сучасні та дієві інформаційні проекти, що обумовлено низьким рівнем нормативно-правового регулювання, процесу інтеграції позитивного зарубіжного досвіду та взаємодії з міжнародними юридичними організаціями. Також без уваги залишається робота із громадами, які також відіграють важливу роль в межах пошуку та зібрання доказової інформації. Отже, враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, підтримуючи точку зору щодо вдосконалення національної моделі досудового розслідування щодо забезпечення прав та законних інтересів особи в умовах діджиталізації кримінального провадження, вчені виокремлюють і інші напрямки. По-перше, використання системи «Безпечне місто» в інтересах кримінального провадження та з метою захисту прав його учасників. Це програма, якою планується охопити всю Україну. Вона не тільки про виявлення та розслідування злочинів, вона і про вчасне реагування пожежної, рятувальної, медичної, дорожньої й інших комунальних та державних служб, про припинення і ліквідацію кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру тощо. Наразі складно підрахувати кількість міст, які вже почали запровадження «безпечного міста», але вчені виділяють серед них Київ, Харків, Дніпро, Одесу, Львів, Рівне, Житомир, Луцьк, Кропивницький. Використання означеної програми має декілька напрямків, зокрема, встановлення камер для проведення загального спостереження; встановлення керованих (роботизованих) камер, які дозволяють оператору Системи скерувати камеру на ту чи іншу частину зображення, приблизити його до необхідного рівня; встановлення панорамних

(оглядових) керованих камер, які дозволяють водночас проводити огляд значної частини міста; встановлення аналітичних камер (200 LPR) з розширеними аналітичними функціями: визначення кольору та марки автомобіля, підрахунок кількості транспорту тощо [1]. По-друге, всебічне використання фото та відеозапису із вилученням з переліку учасників кримінального провадження таких суб'єктів як поняті. Так, значно розширені можливості застосування засобів фото та відео фіксації за допомогою цифрових технологій, прийшли на зміну аналогової фотографії, а використання відеозапису стало доступним і простим у застосуванні. Як відзначають зарубіжні дослідники, першими переходити на використання цифрового формату в США стали лабораторії штату Каліфорнія у 2000 р, останніми – штату Вісконсін в 2009 р. [1]. «Безпечне місто» є одним із нових способів інформаційного забезпечення досудового розслідування, інтегроване відповідно до сучасних концепцій удосконалення правоохоронної діяльності.

У вітчизняній практиці подібних даних немає, але можна стверджувати, що на даний момент аналоговою технікою вже не користуються. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані). Втім за чинним законодавством слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчення особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне. Обшук або огляд житла чи іншого

володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених ст. 615 Кодексу (ч. 7 ст. 223 КПК України) [2]. Не ставлячи за мету дослідження процесуальної ефективності участі понятих під час здійснення процесуальних дій, вчені зауважують, що правозастосовній практиці відомі непоодинокі випадки, коли поняті не були присутніми під час здійснення процесуальних дій, а лише ставили розпис; коли поняті не пересувалися за слідчим під час проведення обшуку у будинку, а лише очікували на одному місці; коли поняті були зацікавленими особами і підтверджували своїми підписами дані, які насправді не відбувалися тощо. Наведена негативна практика знижує ефективність залучення понятих до участі у процесуальних діях та ставить питання щодо вилучення понятих із переліку учасників кримінального провадження [1]. Вказане також підтверджується тим, що, здебільшого, поняті обираються з числа осіб, котрі не завжди мають належну правову освіту, позбавлені об'єктивності та не можуть бути визнані особами, здатними брати належну участь у процесі збору доказової інформації по кримінальному провадженню.

Такі приклади свідчать, що в окремих випадках участь понятих може порушувати права та законні інтереси інших учасників – підозрюваного, потенційного підозрюваного, потерпілого. У той же час навряд чи хто-небудь стане заперечувати високу інформативність відеозапису, який надає можливість подальшого відтворення як картини всієї слідчої дії (за умови безперервності ведення запису), так і її окремих елементів з метою перевірки правомірності та допустимості дій осіб, що беруть участь в ній, а також оцінки достовірності отриманих доказів. Таким чином, безперечною перевагою відеозапису перед іншими засобами фіксації ходу слідчих (розшукових) дій є можливість одночасної фіксації як візуальної, так і аудіо інформації, що дозволяє відобразити хід слідчої дії у всій повноті, для подальшого аналізу як в цілому, так і окремих, найбільш важливих моментів – законність здійснення процесуальних дій, поведінку учасників процесуальної дії

тощо. По-третє, використання комп'ютерних систем для прийняття процесуальних рішень. Цей напрямок наразі видається дещо нереалістичним, однак світовий досвід засвідчує активне використання штучного інтелекту у кримінальному провадженні. Так, є дані про використання штучного інтелекту під час прийняття рішення про реєстрацію заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення в Іспанії. Так, вчені із Мадридського університету імені Карла III і Кардіфського університету в Уельсі розробили штучний інтелект – алгоритм VeriPol, який здатен виявляти неправдиві повідомлення в поліцію на основі аналізу їх змісту. Ця технологія була протестована поліцією Іспанії у 2017 р.: зокрема, слідчі перевіряли висновки ШІ на особистих зустрічах із заявниками – цікаво, що у 83% випадків версія заявника не підтверджувалася, наслідком чого стало закриття провадження [3]. Це є достатньо цікавим доробком до процесу удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування. Варто звернути увагу, що штучний інтелект має змогу встановлювати і експертні помилки, розбіжності між висновками судових експертів із різних експертних установ, а також знижувати корупційні ризики під час проведення досудового розслідування.

США, будучи одним з передових користувачів штучного інтелекту у правосудді, використовують такі технології під час обрання запобіжного заходу. Так, дослідники зі Стенфордського університету (Stanford Computational Policy Lab) розробили алгоритм, який асистує судді під час обрання до підсудного: тримання під вартою або застави. Розглянувши близько 100 тисяч процесуальних документів, пов'язаних з обранням запобіжних заходів, розробники виявили, що одні судді в 90% випадків дозволяють громадянам виходити під заставу, тоді як інші – тільки в 50%. Програма дає змогу справедливо оцінити ризики і обирати тримання під вартою значно меншій кількості осіб [4]. Наведені приклади можливого використання штучного інтелекту свідчать про його корисні властивості для кримінального провадження. Також варто відмітити, що штучний інтелект позбавлений висловлення власних точок зору, а діє виключно за алгоритмом, тобто порушення прав та законних інтересів учасників

кримінального провадження із використанням штучного інтелекту мінімізоване. Однак, на думку вчених, не в усіх випадках можна «довірити» штучному інтелекту приймати процесуальні рішення [1]. Звичайно, штучний інтелект не повинен та не може приймати процесуальні рішення, однак має змогу спростити суб'єктам кримінального провадження пошук інформації, котра може стосуватись певного кримінального провадження. За умови створення людиною відповідних баз даних (наприклад, систематизація інформації, отриманої із допиту осіб, які мають відношення до конкретного кримінального правопорушення) штучний інтелект може спростити виокремлення конкретних даних, котрі вказуватимуть на взаємодію окремих фігурантів, встановити розбіжності у показах та інші обставини правопорушення. В такому контексті штучний інтелект є дуже цінним в межах інформаційного забезпечення досудового розслідування.

Так, відповідно до ч. 1-4 ст. 110 КПК України процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Судове рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим статтями 369, 371-374 КПК України. Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне. Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Вбачається, що наразі можна вести мову лише про можливість використання алгоритмів штучного інтелекту для прийняття процесуальних рішень у формі постанови слідчого, дізнавача як перший етап впровадження технологій до процесуального порядку прийняття рішень [1]. Ми абсолютно підтримуємо позицію про відсутність аргументів на користь використання штучного інтелекту під час прийняття процесуальних рішень штучним інтелектом. У будь-якому випадку, роботизована система не має змоги проводити об'єктивну оцінку всіх існуючих факторів, у зв'язку із чим тільки людина за рахунок мислених операцій може вирішувати

доцільність або недоцільність проведення відповідних процесуальних дій.

Поряд із криміналістичними обліками, які традиційно ведуться підрозділами органів внутрішніх справ (слідотеки, картотеки, колекції тощо) в діяльності правоохоронних органів може використовуватися інша інформація, яка не пов'язана з подією злочину. Наприклад така інформація може бути використана в ході кримінального судочинства опосередковано – через результати діагностичного дослідження [5, с. 110]. Таким чином, в умовах обумовлених реаліями інформаційної епохи просування Open data (відкритих даних) як частини національної програми, вагому забезпечувальну роль в пізнавальному процесі з розслідування злочинів повинні грати відомості, отримані з таких джерел, як інформаційно-аналітичні системи і електронні бази даних різних контролюючих і правоохоронних органів, інших підприємств, установ і організацій, різні публічні реєстри та електронні банки даних тощо [6, с. 28]. Звідси, ситуаційно обумовлене (і систематичне) використання органами досудового розслідування публічної інформації в формі відкритих даних, як впорядкованими в друкованому вигляді та придатними для автоматизованої обробки сучасними електронними засобами наборами даних. В подальшому це дозволить не тільки прискорити встановлення окремих елементів криміналістичної характеристики конкретного злочину, а й своєчасно визначити певні тенденції в криміналізації окремих сфер суспільних відносин, викрити технології (схеми) злочинного збагачення і невідкладної розробки і втілення в життя адекватних заходів протидії злочинності [7, с. 148]. Звичайно, із урахуванням того, що висновки судових експертів не є обов'язковими доказами, на сьогоднішній день цінність криміналістичного забезпечення досудового розслідування значно применшується. На наш погляд, це не обумовлено ані теоретично, ані практично. Фактично, здебільшого, саме криміналісти та судові експерти можуть об'єктивно судити про належність доказів та їх відношення до події кримінального правопорушення. Відсутність спеціаліста під час огляду місця події частіше за все призводить до втрати значного інформаційного масиву, що обумовлено відсутністю у слідчого спеціальних знань, котрі надають

йому можливість своєчасно визначити на що необхідно звертати увагу. Дані, поміщені у криміналістичні бази, слідотеки тощо дозволяють розкривати кримінальні правопорушення, котрі були вчинені задовго до появи нової інформації по ним. Саме тому, криміналістичним облікам має віддаватись належна перевага.

Крім цього, підвищенню рівня інформаційного забезпечення розслідування злочинів сприятиме широке впровадження в діяльність органів попереднього розслідування OSINT (Open Source Intelligence) – технології збору та аналізу розвідувальних даних на основі інформації із загальнодоступних (відкритих) джерел: друкованих (газети, журнали) та аудіовізуальних (радіо, телебачення) засобів масової інформації; книг, довідників, інструкцій з експлуатації, інструкцій з використання; наукових публікацій; публічних звітів державних органів і виступів офіційних осіб; Інтернет (сторінок соціальних мереж, місць для розміщення відеофайлів, блогів, форумів, електронних довідників), даних дистанційного зондування землі, аерофото і супутникової зйомки (наприклад, Google Earth) і т.д. [6, с. 32]. Розслідування злочинів є інформаційним процесом, який в повній мірі залежить від даних (інформації) – нових знань, які отримує слідчий (прокурор) під час і в результаті сприйняття і переробки певних відомостей про злочин. Причому криміналістичне значення може придбати будь-яка інформація про об'єкти і фактах, як та, що була безпосередньо і цілеспрямовано зібрана під час його здійснення, в процесі слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, так і інша, незалежно від походження і первинного призначення, корисна для встановлення окремих обставин. Особливе місце серед джерел такої інформації займають різні інформаційні системи [7, с. 99]. Ми абсолютно підтримуємо таку позицію, однак зі свого боку хочемо зазначити наступне. По-перше, використання публічної інформації є, безумовно, позитивним доповненням доказової бази, однак така інформація не завжди може бути визнана належною для використання її у вигляді доказів. Публікації газет та журналів, а також інформація, викладена у відповідних навчально-методичних джерелах, здебільшого, може бути використана у якості «ланцюгу», котрий може спрос-

тити пошук даних, які придатні для визнання їх об'єктивно правдивими. Основна мета, яку мають переслідувати теоретики та практики кримінального процесу – створення алгоритму отримання інформації, яка є об'єктивно доказовою, тобто такою, котра виключає суб'єктивну оцінку сторонами кримінального провадження. По-друге, якщо вже створювати такого роду інформаційну платформу, вона має бути апробована та має виключати прецедентне ставлення під час досудового розслідування по кожному окремому кримінальному провадженню.

Отримання інформації щодо об'єктів і явищ різними суб'єктами, що здійснюють їх пізнання, призводить до розсіювання інформації з різних інформаційних систем. Зрозуміло, що ступінь реалістичності та відповідності інформаційної моделі факту або події безпосередньо залежить від якості і кількості зібраної про них інформації. Це, в свою чергу, ініціює слідчих (прокурорів) і працівників оперативних підрозділів в процесі розслідування звертатися не тільки до спеціально створених для сприяння розслідуванню інформаційним системам, але і до інших, що містять інформацію, яка може придбати криміналістичного значення в певній ситуації. В процесі розслідування істотний вплив на його перебіг, встановлення певного об'єкта або факту можуть мати дані не тільки спеціалізованих – криміналістичних, а й будь-яких інформаційних систем незалежно від їх прямого цільового призначення та відомчої належності. Зокрема, заповнити гострий дефіцит інформації і активувати слідчо-оперативну роботу по розкриттю і розслідуванню злочинів, можна за рахунок використання нових інформаційних технологій: шляхом своєчасного використання інформації, накопиченої в криміналістичних обліках, банках даних, інших відомчих обліках, узагальнення і аналізу відомостей з «відкритих» джерел, застосування додаткових інформаційних ресурсів інших власників, які потрапили в «орбіту» розслідування [9, с. 7]. Останнім часом особливого значення для встановлення окремих обставин при розслідуванні злочинів набувають дані, отримані з інформаційних систем з автоматичною реєстрацією інформації, з баз даних накопичувального характеру. До них відносяться бази даних систем контролю і обліку робочого часу, доступу працівника до якоїсь інформаційної

системи, бази даних відеореєстраторів, сеансів телефонного мобільного зв'язку, надання послуг Інтернету, обліки адресного бюро, автомобілів, зброї та інших. Розкриття злочинів, вчинених з використанням сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій практично неможливо без застосування даних, що містять певні інформаційні системи, які до речі ніякого відношення до криміналістичних не мають. Мета їх створення жодним чином не пов'язана з боротьбою із злочинністю. Втім, саме з них можна отримати дані, для розслідування даних категорій злочинів [8, с. 101].

Таким чином, проведені дослідження дозволило виділити наступні **напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування**: 1) стратегічне планування процесу удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування; 2) створення відповідних програм інтеграції сучасних платформ інформаційного забезпечення досудового розслідування; 3) розгляд інформаційного забезпечення досудового розслідування як одного із способів кримінологічного та віктимологічного запобігання кримінально протиправній діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кисленко Д.П. Захист прав особи в аспекті діджиталізації кримінального провадження. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5578672>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
3. ИИ-детектор лжи научили выявлять ложные обращения в полицию. URL: [http://internetua.com/ii-detektor-lji-naucsili-vuyavlyat-lojnye-zayavleniya-v-policiyu](http://internetua.com/ii-detektor-lji-naucsili-vuyavlyat-lojnye-obrasheniya-v-policiyu)
4. Штучний інтелект у правосудді. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelektpravosuddia/>
5. Ищенко А.В., Красюк И.П., Матвиенко В.В. Проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений. К.: Национальная академия внутренних дел Украины; Государственный научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр МВД Украины, 2002. 211 с.
6. Белоус В. В. OPEN DATA и OSINT как актуальные категории информационного обеспечения расследования преступлений. *Информационное обеспечение расследования преступлений: материалы Международного круглого стола (29.05.2015, г. Одесса)* / отв. за изд.: В. В. Тищенко, О. П. Ващук; НУ ОЮА; ПРЦ НАПрН Украины. Одесса: Юридическая литература, 2015. 340 с.
7. Бухонський, С.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення початкового етапу досудового розслідування: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Класичний приватний університет. 2017. Запоріжжя. 202 с.
8. Демчук А. А. Некоторые проблемы информационно-справочного обеспечения расследования преступлений. *Информационное обеспечение расследования преступлений: материалы Международного круглого стола (29.05.2015, г. Одесса)* / отв. за изд.: В. В. Тищенко, О. П. Ващук; НУ ОЮА; ПРЦ НАПрН Украины. Одесса: Юридическая литература, 2015. 340 с.
9. Ищенко Е. П. Понятие и структура информационного обеспечения следственной деятельности. *Вестник Луганс. госуд. ун-ту внутр. дел им. Э. А. Дидоренка*. 2008. Спец. вып. № 5. С. 3–12.